

Ezelsoor

Nieuwsbrief voor de Werkgroep Boekwetenschap – Universiteit Leiden

Jaargang 4, nummer 1

September 2001

De Nederlandsche Spectator

Satirische prenten uit het kunstzinnige leven in de tweede helft van de negentiende eeuw.

De Nederlandsche Spectator was in de tweede helft van de negentiende eeuw het allereerste liberale opiniërende weekblad. Het werd uitgegeven bij D.A. Thieme en Marinus Nijhoff van 1860 tot 1906 en was ontstaan door samenvoeging van de redacties van drie tijdschriften: *De Tijdstroom*, *Maandschrift gewijd aan letteren, kunst en wetenschap*, *de Algemeene Konst- en Letterbode* en *de Nederlandsche Spectator*; *Weekblad van den ouden heer Smits*. Bij een aantal redacteuren van deze bladen, waaronder M.P. Lindo, R.C. Bakhuizen van den Brink, M.F.A.G. Campbell, A. Ising, Cd. Busken Huet en C. Vosmaer, ontstond het idee om de gemeenschappelijke rubrieken op het gebied van kunst, wetenschap en letteren in één tijdschrift samen te vatten, wat tevens de mogelijkheid bood een groter publiek te bereiken. Het eerste nummer van de *De Nederlandsche Spectator* verscheen op 7 januari 1860 in een oplage van 2000 exemplaren. De oplage nam toe tot 2800 exemplaren in 1883. Het laatste nummer verscheen op 29 december 1906, waarna het blad is overgenomen is door Meulenhoff & Co onder de titel *De Nederlandsche Spectator. Weekblad voor letteren, kunst en wetenschap*. Over de abonnees is weinig meer bekend dan dat sociëteiten en leesgezelschappen hiertoe behoorden.

De redactie streefde ernaar om 'het schoone verband tusschen Wetenschap, Kunst en Schoone Letteren' te bewaren. Naast een aantal vaste rubrieken bevatte *De Nederlandsche Spectator* artikelen over onder meer boeken, tentoonstellingen en architectuur. 'Vlugmaren' was de belangrijkste opiniërende vaste rubriek, waarin Carel Vosmaer bijna 25 jaar de leidende figuur speelde. 'Vlugmaren' werd ondertekend door Flanor, het type van de ideale student: zwierig, spotlustig, geniaal, geestig, ondernemend en dapper.

Politiek speelde een belangrijke rol in *De Nederlandsche Spectator* en van de lezer werd verwacht dat hij wist wat er op dat moment gaande was in de samenleving. Een aantal redactieleden zat dicht bij de politieke arena en was daardoor snel op de hoogte van de meest actuele zaken, die uiteraard binnen de *Spectator*-kring werden besproken.

Interessant is dat wekelijks een losbladige lithografische prent aan het weekblad werd toegevoegd. Soms was dat een visuele verbeelding van de inhoudelijke strekking van een artikel, soms was het een op zichzelf staande prent waarin de visie van de redactie op bepaalde actuele zaken werd uitgebeeld. Het zal niet verbazen dat, evenals in de artikelen, politiek en kunst vaak het onderwerp van deze lithos waren. In het kader van mijn afstudeerscriptie heb ik uit het totaal van zo'n 2400 prenten diegene geselecteerd die op een bepaalde manier betrekking hebben op de kunst. De 70 geïnventariseerde prenten heb ik bestudeerd en chronologisch gerubriceerd in de categorieën schilderkunst, architectuur, tentoonstellingen, musea en algemeen. In de toelichting bij elke litho heb ik de achtergrondinformatie gegeven die noodzakelijk is om de voorstelling te begrijpen. In artistiek opzicht zijn niet alle prenten even fraai maar als visuele equivalenten van de artikelen en van de mening die *De Nederlandsche Spectator* wilde uitdragen, zijn zij puntig en overtuigend. Uniek is dat ze gedurende een tijdsbestek van 46 jaar wekelijks bijgevoegd werden en mede daardoor een goed visueel tijdsbeeld geven van kwesties die speelden op het gebied van politiek, literatuur, kunst en wetenschap in de tweede helft van de negentiende eeuw. In navolging van het reeds eerder uitgegeven boek van Nop Maas *De Nederlandsche Spectator*. Schetsen uit het letterkundig leven van de tweede helft van de negentiende eeuw uit 1986 zou ik mijn scriptie willen bewerken tot een dergelijke uitgave.

Nancy Mettes
student Kunstgeschiedenis

Inhoudsopgave

Pagina 2

De aankoop van islamitische lektuur in Tanzania en Kenia

Tentoonstellingen en Lezingen

Pagina 3

Het Depot voor Nederlandse Publicaties

Recent Verschenen boeken

Pagina 4

Het BA/MA-stelsel

Tentoonstellingen in de Leidse Universiteitsbibliotheek

Colofon

Redactie:

N. L. Bartelings
M.C.J. Dekkers
J.M.P. Schaeaps
J.J. Witkam

M.C.J. Dekkers
Opleiding Engels
Toestel 2060
dekkersmarieke@hotmail.com

Medewerkers aan dit nummer:

Nancy Mettes
Gerard C. van de Bruinhorst
Elsbeth Kwant en
Adriaan van der Weel

ISSN 1568-5861

Tentoonstellingen en Lezingen

Amsterdam, Rijksmuseum, t/m 30 september 2001, *17de-eeuwse Nederlandse tekenaars in Italië*

Den Haag, Letterkundig Museum, 22 september t/m 17 februari 2002, *Zo zijn we niet getrouwd* door Imme Dros en Harrie Geelen

Den Haag, Museum Meermanno, t/m 14 oktober 2001, *Luilikkerland* Zes eeuwen boeken, prenten en verhalen

Leiden, Rijksmuseum voor Volkenkunde, t/m januari 2002, *Expedities en onderzoek in de oost en de west 150 jaar KITLV*

De aankoop van islamitische lektuur in Tanzania en Kenia

In januari 2000 reisde ik voor de eerste keer af naar Tanzania. In het kader van een jaar als advanced Masters Student bij de onderzoeksschool CNWS, had ik 4 weken uitgetrokken om de plaatselijk geproduceerde islamitische literatuur in kaart te brengen. Dankzij het door het International Institute for the Study of Islam in the Modern World (ISIM) beschikbaar gestelde geld, was ik in staat deze boekjes en pamfletten aan te schaffen voor de Leidse Universiteitsbibliotheek. Het resultaat van deze inspanningen was een stapel van vijfhonderd titels. Bijna een jaar later, intussen verbonden als AIO bij het ISIM, vertrok ik opnieuw naar Tanzania. Prof. Witkam benaderde mij met de vraag of ik ook tijdens dit verblijf islamitische boekjes voor de UB wilde inslaan. In april 2001 kwam ik terug met ongeveer zevenhonderd boekjes, kranten, folders, tijdschriften en efemera. Gedurende mijn onderzoek heb ik twee weken vrij gemaakt om in Kenia de stand van zaken op te nemen op het gebied van het boekwezen. In totaal heb ik materiaal verzameld in dertig boekhandels (de straathandel niet meegerekend) in tien steden, gelijkelijk verdeeld over Kenia en Tanzania.

In beide landen heb ik me aanvankelijk geconcentreerd op het lokaal geschreven materiaal dat in de meeste gevallen Swahili-talig was. Gezien de overzichtelijkheid van het aantal titels dat aan dit criterium voldeed, breidde ik mijn interesse al snel uit naar het in het Swahili vertaalde werk. Uiteindelijk heb ik al het beschikbare uit beide categorieën aangeschaft. Het is aardig om te zien welke boeken in aanmerking komen om vertaald te worden naar de plaatselijk lingua franca. Magieboeken (de meeste geschreven door de populaire Egyptenaar al-Tukhi) zijn bijvoorbeeld niet in vertaling verkrijgbaar. Wel heb ik twee Swahili traktaatjes kunnen vinden met een eenvoudig *ruqya* (genezing van bezetenheid door een *jinn*). Handboeken voor de *haji* (bedevaart naar Mekka) zijn voor het overgrote deel ook nog onvertaald op een of twee uitzonderingen na. Van oorsprong Arabische devotionele literatuur is wel in grote mate verkrijgbaar met interlineaire vertalingen in het Swahili. Momenteel zijn er zeker vijf verschillende boekjes over het

praktische nut van Allah's 99 namen, met uitzetting in het Swahili. Een boekhandelaar in Mombasa brengt een dezer maanden een nieuwe titel over het onderwerp uit. Qur'an-vertalingen van de Ahmadiyya-beweging en de gezaghebbende *tafsir*, Qur'an exegetese, van Sheikh Saleh al-Farsy zijn overal verkrijgbaar in de nationale taal. De laatste druk (de tiende sinds 1969) bevat voor het eerst de uitspraak van het Arabisch in Latijns schrift, kennelijk bedoeld voor recitatie door hen die het Arabische schrift niet machtig zijn.

Helaas was het aanwezige Arabische, lokaal geproduceerde werk, erg gering. Wel zitten hier aardige vondsten bij zoals een boek van 106 pagina's met de titel *De worsteling van de Islam en het Christendom in Oost Afrika*, uitgegeven in 1999 en een soort evaluatierapport van de islamitische zending in Kenia over de periode van 1970-1990. Om toch enig inzicht te krijgen in de goedkope, en dus vaak populaire, literatuur heb ik geïmporteerd Arabisch materiaal dat te koop aangeboden werd, aangeschaft tot de grens van 3000 Tanzaniaanse shilling / 300 Keniaanse shilling per boek. Het toepassen van deze willekeurige grens zorgde ervoor dat ik alle boeken die voor de 'gemiddelde' Tanzaniaan bereikbaar zijn, heb gekocht (ter vergelijking: een maaltijd met groenten en vlees is 500 Tsh, een kamer in de stad kost 8000 Tsh/maand; een geit in de stad voor het slachtoffer kost tussen de 12.000 en 20.000 Tsh.).

De derde taal die belangrijk is in de Oost-Afrikaanse islamitische publicaties is het Engels. Met name in Kenia wordt relatief veel lektuur onmiddellijk in het Engels geschreven, vooral schoolboeken die voor het vak Islamic Religious Education gepubliceerd worden. Deze boeken van geschreven door verschillende auteurs zijn alle gebaseerd op de nationale syllabus en bevatten dus een beperkt aantal onderwerpen. De Islamic Foundation, die een belangrijke branch heeft in Nairobi, gebruikt eveneens veelal Engels in haar geschriften en tijdschriften. Ook in Tanzania is lokaal geproduceerd Engels materiaal verkrijgbaar, maar meestal betreft dit publicaties die gericht zijn op een internationaal publiek. Zo schreef de politicoloog Mohammed Said een boek over de rol van moslims tijdens het onafhankelijkheidsproces van Tanzania en de universitair docent Hamza Mustafa Njozi een verslag over de *Mwembechai killings*

in 1998 (toen soldaten zeker vier moslims doodden tijdens een rel in Dar Es Salaam). Van de elders geschreven Engelse lektuur die aangeboden wordt in Tanzania en Kenia heb ik een kleine selectie gemaakt. Deze laatste categorie is dan ook niet representatief te noemen voor het gehele aanbod. Wel kan hieruit opgemaakt worden welke de belangrijkste bronnen en aanvoerlijnen van islamitisch materiaal zijn.

Het vinden van boekwinkels was niet eenvoudig. Buiten de openingstijden waren winkels onherkenbaar vermomd achter stalen luiken met vier of meer hangsloten. Geopende winkels hadden vaak geen opschrift dat de verkochte waar aanduidde. Meestal begon ik te zoeken bij een moskee. Op een steenworp afstand van deze religieuze centra bevond zich tijdens gebedstijden vaak een kraampje met boekjes of zelfs een heus winkeltje. Via deze handelaars die zeer bereidwillig waren om andere winkels aan te duiden, kwam ik al snel bij de grotere zaken uit. De andere kant op (van de grote bevoorraders naar de kleine straathandelaren) was echter veel moeilijker. Toch loonde het om ook deze verkooppunten te traceren, al waren de boeken veelal beschadigd en aanzienlijk duurder dan in de 'echte' winkels. De omloopsnelheid van de boeken lag echter lager en vaak was er oud materiaal te krijgen dat niet meer aangeboden werd in de reguliere zaken. Dit gold ook voor de kleinere steden in de provincies buiten de hoofdstad. Meestal was hier de boekhandel gecombineerd met een andere handel zoals de verkoop van kruiden. In Moshi trof ik een kruidenzaak aan die de boekenverkoop niet als hoogste prioriteit had. De boeken lagen los op een stapel in de hoek van de winkel. Soms trof ik in deze plaatsen nog grote hoeveelheden van één titel aan die oorspronkelijk in de jaren '70 of '80 uitgegeven was.

Het verblijf in een boekwinkel gedurende een groot deel van de dag leverde aardige gesprekken op. Ik kwam niet alleen andere onderzoekers tegen die ook op jacht waren maar vooral ook handelaars en vertegenwoordigers van groothandels. Aardig was om te traceren waar het aanbod vandaan kwam of waar de boekjes uiteindelijk weer heengingen. Zo kwam ik een handelaar tegen uit Mozambique die in Dar Es Salaam boodschappen ging doen en een vertegenwoordiger van de firma Adam & Sons uit Mombasa (Kenia).

Shia materiaal bleek zo zijn eigen distributiesysteem te hebben, gescheiden van de sunni handelaren. Ik trof één shia straat-handelaar aan in Dar Es Salaam, maar uiteindelijk bleken bezoeken aan de Bilal Muslim Mission en de Culturele centra van Iran in de beide hoofdsteden veel vruchtbaarder te zijn. Hetzelfde geldt voor de Ahmadiyya: ook hun boekjes waren slechts mondjesmaat verkrijgbaar bij andere straathandels en helemaal niet bij islamitische winkels. Eenmaal binnen het circuit van deze zending was het mogelijk om alles in een keer aan te schaffen hetgeen veel moeite en ook veel geld bespaarde omdat vele publicaties gratis waren. Dit laatste leverde ook weer andere problemen op. Bij de Saoedigeфинancierde NGO Al-Haramayn in Tanga lagen vele, uiterst interessante boekjes, onder andere gepubliceerd door de African Muslim Agency in Kuwayt. Omdat ze niet verkocht mogen worden (hetgeen in meer talen op het kaft staat aangegeven), was er volgens de secretaris geen enkele mogelijkheid voor mij om in het bezit te komen. Kennelijk kwam ik niet over als een potentiële proseliet. Ook de Swahili Qur'an-vertaling van Sheikh Ali Muhsin al-Barwani (www.iiu.edu.my/deed/quran/swahili) wordt gratis aangeboden en is nergens te koop.

Gerard C. van de Bruinhorst
AIO bij het ISIM

Het Depot voor Nederlandse Publicaties

Boekwetenschappers en -historici hebben als onderzoeksterrein het boek in de meest ruime zin. Er is echter een zeer waardevolle bron die voor wetenschappelijk onderzoek nog betrekkelijk weinig gebruikt wordt: het Depot voor Nederlandse Publicaties.

Het Depot werd in 1974 opgericht, als onderdeel van de Koninklijke Bibliotheek. Sindsdien wordt van elke in Nederland verschenen publicatie één exemplaar opgenomen in het Depot. Dit betekent dat de KB niet alleen 20 drukken van *Nooit meer Slapen* van W.F. Hermans bezit, maar ook de *Allerhande*, *Het Grote Tuinboek* en *Alle avonturen van Jan, Jans en de kinderen*. Het Depot functioneert als het papieren geheugen van Nederland. Niet alleen boeken en tijdschriften, maar ook kranten, rapporten, proefschriften, stripboeken en overheidspublicaties vinden hun

Recent Verschenen Boeken

The Renaissance Computer: Knowledge Technology in the First Age of Print.
eds.
Neil Rhodes en Jonathan Sawday, London en New York, Routledge, 2000

Christiane Berkven-Stevelinck, *Geschiedenis van de Leidse Universiteitsbibliotheek 1575-2000*. Leiden, Primavera Pers, 2001

Reconstructing the Book: Literary Texts in Transmission.
eds.
Maureen Bell, Shirley Chew, Simon Eliot, Lynette Hunter en James L.W. West III. Ashgate, 2001

New Media and the Humanities: Research and Applications. eds.
Domenico Fiormonte en Jonathan Usher. Humanities Computing Unit, University of Oxford

Tentoon- stellingen in de Universiteits- bibliotheek

30 augustus – 25
september 2001
Middel-
Nederlandse
vriek.

27 september –
11 november
2001
Nico Rost.
Voltooiing
inventaris Nico
Rost door dr.
Anton van der
Lem.

15 november –
30 december
2001
Ramadan
tentoonstelling
Umar Khayyam

2 januari – 24
februari 2002
tentoonstelling
over C.P. Tiele

28 februari – 21
april 2002
De Balkan in
kaart

weg naar het Depot. Het depot is daarmee naar zijn aard een zeer belangrijke sociologische bron. Massaliteratuur, waarvoor altijd opgaat 'the more there were, the less there are' wordt in het Depot bewaard voor het nageslacht. De opkomst van het woken in Nederland, de ontwikkeling van kindermode in de laatste 25 jaar, het verschijnen van de computer en alle daarmee samenhangende programma's, de ontwikkelingen met betrekking tot immigratie: allerlei thema's kunnen aan de hand van het depot worden uitgediept.

Het Depot is ook voor boekwetenschappelijk onderzoek interessant. Zowel grote lijnen (analyse van alle titels tussen 1974 en 2001) als specifieke onderzoeksvragen (wat is er in Nederland verschenen over ...) kunnen met behulp van het Depot worden beantwoord.

De hele Nederlandse boekproductie, die bij de KB voor het Depot binnenkomt, wordt opgenomen in de Nederlandse Bibliografie. Wekelijks worden de nieuwe aanwinsten gepubliceerd op het net (www.kb.nl/netuit). De collectie van het Depot is opgenomen in de Open Publieks Catalogus van de KB, die is te raadplegen via www.kb.nl. De verschillende zoekmogelijkheden geven nog eens extra boekwetenschappelijke mogelijkheden: je kunt alle titels tussen bijvoorbeeld 1985 en 1990 of op uitgever zoeken en zo hele fondslijsten reconstrueren.

Sinds 1974 zijn ruim 800.000 boeken en twee miljoen tijdschriftafleveringen in het Depot opgenomen. Dit ondanks het feit dat er in Nederland —in tegenstelling tot wat in het buitenland gebruikelijk is— geen wettelijk depot bestaat. Alle uitgevers, ruim tienduizend, sturen hun materiaal op vrijwillige basis naar het Depot. Toch is de dekkinggraad van het Nederlands vrijwillig Depot hoger (ruim 97%) dan die van de meeste wettelijke Depots in het buitenland.

Elsbeth Kwant (elsbeth.kwant@kb.nl)
Koninklijke Bibliotheek

Het BA/MA-stelsel

Het BA/MA-stelsel waartoe in de zgn Bologna-verklaring is besloten moet in Leiden in 2002 worden ingevoerd. Voor de Leidse Boekwetenschap heeft dit ingrijpende gevolgen.

In het nieuwe BA/MA-systeem zal de driejarige BA-studie in de Leidse letterenfaculteit alleen maar hoofdvakken en bijvakpakketten

kennen. Daarmee vervalt de vorm waarin Boekwetenschap nu wordt aangeboden, de "afstudeervariant" van 30 stp gevolgd door een scriptie van 12 stp. De bijvakruimte zal straks 30 stp van de 126 stp van de drie-jaarige BA-studie omvatten. Hij krijgt de vorm van 15 stp in het tweede plus 15 stp in het derde jaar (steeds 6 in het eerste en 9 stp in het tweede semester). Een student moet zich in principe vastleggen voor bijvakpakketten van 15 of 30 stp, waardoor het systeem minder ruimte laat voor "sprokkelen".

Het is de bedoeling dat Boekwetenschap in de BA-fase de bijvakstatus krijgt. Daarbij moet nog worden bezien of dat zal gebeuren als vijfde "Praktijkstudie" naast de vier die dit collegejaar worden ingevoerd. Voor het onderwijs van Boekwetenschap betekent de bijvakconstructie dat het huidige basisprogramma opgewaardeerd van 12 naar 15 stp als bijvakpakket 1 zou kunnen worden aangeboden, met een daarop aansluitende verdiepingsmodule (bijvakpakket 2) van nog eens 15 stp. Waar scripties nu meestal 12 stp zijn wordt het BA-werkstuk 6 stp, maar net als nu het geval is met scripties, zal ook dit werkstuk kunnen worden geschreven op een raakvlak van Boekwetenschap met het hoofdvak. Een student die zich in Boekwetenschap wil specialiseren, zou dat dus in het nieuwe systeem met 6 stp minder doen dan in het oude. Bovendien zullen studenten die Boekwetenschap kiezen daar al in het tweede jaar van hun BA mee beginnen.

Naast het bijvak Boekwetenschap in de BA-fase, zal een MA worden ontwikkeld. Opleidingen hoeven pas vanaf 2005 MA's aan te bieden (namelijk aan de studenten die in 2002 met hun BA beginnen), maar de Werkgroep Boekwetenschap wil al in een vroeger stadium met een volwaardig MA programma van start gaan. Op dit moment worden de eerste plannen voor een MA "Books, Publishing and Digital Media" al beraamd.

Een groot voordeel van de nieuwe constructie is de duidelijke status van Boekwetenschap: als bijvak in de BA en als volwaardige MA. Afstudeervarianten zijn tenslotte maar zeldzaam, en het is al moeilijk genoeg om uit te leggen aan een Leidse student hoe die zich verhouden tot vrije keuzeruimte, studiepaden, specialisaties en keuzeprogramma's, laat staan dat een buitenlandse student er ook iets van begrijpt.